

Marx a kritika předmětnosti [1985]

S povážlivým zpožděním využívám příležitosti, abych zareagoval na polemickou poznámku Jindřicha Zeleného již 6 let starou, přetištěnou knižně před 3 roky. Jeho článek „K Heideggerově kritice metafyziky“ vyšel původně ve Filozofickém časopise č. 2/1979 a byl beze změny přetištěn v souboru Zeleného statí „O dialektice“, vydaném nakl. Academia v Praze 1982. V poznámkách je pod číslem 28 zmíněna jedna starší má práce, totiž *Filosofie člověka a tzv. „nepředmětné myšlení“* (Podoby II. Čs. spisovatel, Praha 1969). Vedle nedostatku příležitosti budiž omluvou mého zpoždění i to, že prof. Zelený neváhal reagovat na můj článek ještě po 10 letech.

Předmětem polemiky se stala interpretace první Marxovy teze o Feuerbachovi a speciálně smyslu Marxova rozlišování mezi předmětem a objektem. Nebudu opakovat, co jsem tehdy napsal; interesovaný čtenář si článek vyhledá a přečte, aby si připomněl, oč mi šlo. Mým cílem pochopitelně nebylo interpretovat „Marxův a Engelsův přechod od metafyzického k dialektickému materialismu“, jak mi Zelený podsouvá, aby mohl konstatovat, že právě tento přechod „je tu zcela zkreslen“. Poukázal jsem prostě na okolnost, kolem které naši vykladači Marxe chodili nevšimavě, totiž že se Marx pokusil postihnout vážnou chybu a přímo scestnost veškerého dosavadního materialismu jako ten myšlenkový přístup ke skutečnosti, který pojímá předmět jako pouhý objekt a nikoli subjektivně. Za zvláště charakteristické lze považovat, že vyjádřil jednu z nejhlubších odlišností dvou způsobů myšlení pomocí dvou termínů, které zdánlivě znamenají totéž. Po mém soudu by to měla být pro každého myslitele, který se hlásí k Marxovu odkazu, ba pro každého, kdo se Marxem třeba jen odborně zabývá, výzva: co to měl Marx vlastně na mysli? Jak máme rozumět jeho podivnému rozlišení, tak nápadnému proto, že pro charakteristiku jednoho způsobu myšlení užije slova německého, zatímco pro druhý způsob slova latinského, přičemž každý běžný slovník latinsko-německý vás poučí, že jde o totéž, totiž že objekt, latinsky obiectum, znamená Gegenstand, tedy česky předmět.

Není mi známo, že se kdy nějaký marxista tímto problémem zabýval; pochopitelně to nemohu vyloučit, protože jsem zdaleka nečetl leč nepatrnou část marxistické produkce. Profesor Zelený, když už se po 10 letech rozhodl se k tomu nějak vyjádřit, mohl upozornit na to, že o tom psal ten a ten, tam a tam a že tento problém uspokojivě (nebo neuspokojivě) vyřešil; anebo mohl říci, jak uvedenému místu rozumí sám, a vůbec se nemusel namáhat takovými výkřiky, jako že „Marxova 1. teze o Feuerbachovi je v tomto (tj. mém) článku v totálním zkreslení vykládána jako manifest ‚nepředmětného‘, totiž nematerialistického myšlení“, nebo že můj text je „groteskní pokus vyložit Marxe a Engelse jako zakladatele tzv. ‚nepředmětného myšlení‘, atd. Pochopitelně jsem nic takového netvrdil. Přesto však problém zůstává, aniž by bylo možno jej považovat za vyřešený mým oceňováním jako „křesťanského heideggerovce“.

Citoval jsem Marxe na počátku svého článku, abych ukázal, že určité stránky problému předmětného myšlení si byl v jistém rozsahu, ale také v určitém omezení, vědom již mladý Marx. Nemyslím, že rozhodujícím momentem pro objasnění širšího kontextu by byl poukaz na rozlišení

dvojího materialismu, ale jde spíše o rozlišení dvojího přístupu ke skutečnosti, totiž o rozlišení mezi přístupem „nazíravým“ a „revolučním“. Marx nemá výhrady k termínu „Gegenstand“ a „gegenständlich“, a proto by bylo nesmyslné v něm vidět „zakladatele“ nepředmětného myšlení. Ostatně nesmyslné je i mluvit o nějakém „zakládání“ nepředmětného myšlení, protože s nepředmětnými konotacemi všichni počítáme a pracujeme, jen si to nepřipouštíme a nevěnujeme tomu pozornost. V Marxově formulaci však můžeme vidět náběh ke kritice předmětného myšlení, i když náběh nedotažený a ne dost radikální.

Je však dostatečně známo, jakou důležitost má v marxismu pojem „objektivní reality“; právě pod vlivem Engelsovým (a Leninovým) byla myšlenka zproblematizování přístupu ke skutečnosti jako k „objektu“ odložena, zapomenuta a popřena. Co to znamená pro pojetí reality jako „objektivní“? Nejsou nesnáze, s nimiž se později potýká Lenin v Materialismu a empiriokriticismu, in nuce obsaženy už v mladém Marxovi? A nejsou tam alespoň do jisté míry rozpoznány, zatímco pak povědomí o problematičnosti „objektů“ a „objektnosti“ (event. objektálnosti“ – např. u Kosíka) upadlo v zapomenutí a termínem „objektivní realita“ bylo definitivně vytěsněno.

Všechno se zdá ukazovat k tomu, že tu je vážný problém pro historiky myšlení, ale také vážný problém věcný. A to tím spíš, že v Marxově pojetí je myšlenkový přístup ke skutečnosti úzce spjat s přístupem praktickým. Jaká praxe, takové myšlení; a také obrácen+: jaké myšlení, taková praxe. Myšlení, které chápe skutečnost jako pouhý objekt, je bytostně spjata se „špinavě čachrářskou“ (jak to je útlocitně překládáno) praxí pouhého „obstarávání a manipulace“. V tom však prof. Zelený problém zřejmě nevidí; obávám se, že pouze ke své škodě.